

Dit bestand wordt in Word aangeboden, zodat het te bewerken is.

Het bevat een selectie van pagina's uit het pdf-document 'Preventief werken aan de Zien! dimensies.

Totaaldocument suggesties voor aanpak. Versie augustus 2019.'

Mogelijke jaarplanning voor preventief versterken van het sociale functioneren

Week	Datum	Zien!aspect/ontwikkeltaak	Aandachtspunt
1		WB/BT relatie andere kinderen	
2		WB/BT relatie andere kinderen	
3		WB/BT relatie andere kinderen	
4		WB/BT relatie met de leerkracht	
5		WB/BT competentiebeleving	
6		WB/BT autonomiebeleving	
7		WB/BT [naar behoefte]	
8		WB/BT [naar behoefte]	
9		SI – samenspelen en samenwerken	
10		IB – samenspelen en samenwerken	
11		SA – omgaan met ruzies en conflicten	
12		SF - omgaan met ruzies en conflicten	
13		IL - samenspelen en samenwerken	
14		(extra week voor een aspect dat extra belangrijk is)	
15		SI – aansluiting zoeken bij een groep	
16		IB - aansluiting zoeken bij een groep	
17		SA – een ander helpen	
18		SF - een ander helpen	
19		IL - een ander helpen	
20		(extra week voor een aspect dat extra belangrijk is)	
21		SI – omgaan met ruzies en conflicten	
22		IB - omgaan met ruzies en conflicten	
23		SA – sluiten en onderhouden van vriendschappen	

24	SF - sluiten en onderhouden van vriendschappen
25	IL - omgaan met ruzies en conflicten
26	(extra week voor een aspect dat extra belangrijk is)
27	SI - Sluiten en onderhouden van vriendschappen
28	IB - Sluiten en onderhouden van vriendschappen
29	SA - Samenwerken en samenspelen
30	SF - Samenwerken en samenspelen
31	IL - Sluiten en onderhouden van vriendschappen
32	(extra week voor een aspect dat extra belangrijk is)
33	SI - Een ander helpen
34	IB - Een ander helpen
35	SA - Aansluiting zoeken en houden bij een groep
36	SF - Aansluiting zoeken en houden bij een groep
37	IL - Aansluiting zoeken en houden bij een groep
38	(extra week voor een aspect dat extra belangrijk is)
39	(extra week voor een aspect dat extra belangrijk is)
40	(extra week voor een aspect dat extra belangrijk is)

1. Doelen en bijbehorende handelingssuggesties Betrokkenheid en Welbevinden

1.1 Voor alle leeftijden

	Autonomie <i>De behoefte aan autonomie wordt vervuld.</i>	Competentie <i>De behoefte aan competentie wordt vervuld.</i>	Relatie leerkracht <i>De behoefte aan een goede relatie met de leerkracht wordt vervuld.</i>	Relatie leerlingen <i>De behoefte aan goede relaties met andere leerlingen wordt vervuld.</i>
Betrokkenheid	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik ervaar de ruimte om initiatief te nemen ✓ Ik ervaar de ruimte om eigen interesses en inbreng kenbaar te maken 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik ervaar dat de taak dichtbij eigen beleving van de werkelijkheid staat ✓ Ik ervaar structuur en duidelijkheid in de klas 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik voel me veilig in de klas en op school ✓ Ik voel me geaccepteerd en gesteund 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik voel me veilig in de klas en op school
Welbevinden	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik ervaar erkenning van mijn omgeving ✓ Ik ervaar positieve emoties 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik ervaar structuur en duidelijkheid in de klas ✓ Ik ervaar bevestiging 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik voel me veilig in de klas en op school ✓ Ik voel me geaccepteerd en gesteund ✓ Ik heb vertrouwen in de leerkracht 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik voel me veilig in de klas en op school

	Autonomie <i>De behoefte aan autonomie wordt vervuld.</i>	Competentie <i>De behoefte aan competentie wordt vervuld.</i>	Relatie leerkracht <i>De behoefte aan een goede relatie met de leerkracht wordt vervuld.</i>	Relatie leerlingen <i>De behoefte aan goede relaties met andere leerlingen wordt vervuld.</i>
Betrokkenheid	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik ervaar de ruimte om keuzes te maken met betrekking tot de manier waarop de taak uitgevoerd wordt ✓ Ik ervaar de ruimte om keuzes te maken met betrekking tot de inhoud van de taak 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik voel me bekwaam om een bepaalde taak uit te voeren ✓ Ik ervaar dat de uitdaging in overeenstemming is met de beleefde vaardigheden ✓ Ik heb vertrouwen in mezelf en het eigen kunnen ✓ Ik krijg de mogelijkheid om te laten zien wat ik heb geleerd 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Ik voel me veilig in de klas en op school</i> ✓ <i>Ik voel me geaccepteerd en gesteund</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik ervaar dat ik erbij hoor
Welbevinden	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik ervaar dat mijn activiteiten zin hebben 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik heb vertrouwen in mezelf en het eigen kunnen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Ik voel me veilig in de klas en op school</i> ✓ <i>Ik voel me geaccepteerd en gesteund</i> ✓ <i>Ik heb vertrouwen in de leerkracht</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik ervaar dat ik erbij hoor ✓ Ik heb vertrouwen in de leerlingen

	Autonomie <i>De behoefte aan autonomie wordt vervuld.</i>	Competentie <i>De behoefte aan competentie wordt vervuld.</i>	Relatie leerkracht <i>De behoefte aan een goede relatie met de leerkracht wordt vervuld.</i>	Relatie leerlingen <i>De behoefte aan goede relaties met andere leerlingen wordt vervuld.</i>
Betrokkenheid	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik voel me verantwoordelijk voor mijn leerproces ✓ Ik ben intrinsiek/autonoom gemotiveerd 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik kan geconcentreerd en doelgericht aan een taak werken ✓ Ik ga op de juiste manier om met moeilijkheden en problemen ✓ Ik zoek de oorzaken van succes en falen op de juiste plaats 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Ik voel me veilig in de klas en op school</i> ✓ <i>Ik voel me geaccepteerd en gesteund</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Ik ervaar dat ik erbij hoor</i>
Welbevinden	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik laat mezelf leiden door intrinsieke doelen en haal deze doelen ook ✓ Ik voel me een individu en heb een positief zelfbeeld ✓ Ik ben me bewust van eigen kwaliteiten en ervaar de ruimte om deze in te zetten 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Ik heb vertrouwen in mezelf en het eigen kunnen</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Ik voel me veilig in de klas en op school</i> ✓ <i>Ik voel me geaccepteerd en gesteund</i> <i>Ik heb vertrouwen in de leerkracht</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ik heb capaciteiten voor empathie, affectie en intimiteit en ben bezig met het welzijn van anderen

2. Doelen en bijbehorende handelingssuggesties Sociale Vaardigheden

2.1 Ontwikkelingsniveau <4

	Sluiten en onderhouden van vriendschappen	Samenwerken en samenspelen	Omgaan met ruzies en conflicten	Aansluiting zoeken en houden bij een groep	Een ander helpen
Sociaal initiatief	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kijkt naar wat een ander doet ✓ Speelt parallel aan een ander ✓ Vraagt aan de ander of hij mee mag spelen met een spel 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vertelt over eigen ervaringen in de kring ✓ Geeft antwoord op vragen ✓ Maakt contact met anderen tijdens het samen spelen of werken ✓ Neemt initiatief om met anderen spelletjes te spelen 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zoekt contact met kinderen die hetzelfde soort spel spelen ✓ Kijkt veel naar andere kinderen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Helpt verzorger bij bekende klusjes
Sociale flexibiliteit		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stemt in het spel af op de ander 	Biedt zijn excuus aan (met steun van de begeleider)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Staat open voor nieuwe situaties 	
Sociale autonomie		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geeft zijn wensen te kennen 	Laat boosheid zien	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Maakt aan een ander kind duidelijk wat hij niet wil 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Wil helpen
impulsbeheersing			Is stil bij het uitpraten van een conflict (met steun van de begeleider)		
Inlevingsvermogen	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Herkent emoties bij de ander 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Luistert naar de ander 	Biedt zijn excuus aan als hij een ander kind (zichtbaar) pijn of verdriet heeft gedaan	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toont sympathie voor andere kinderen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Troost een bekende wanneer deze persoon huult

	Sluiten en onderhouden van vriendschappen	Samenwerken en samenspelen	Omgaan met ruzies en conflicten	Aansluiting zoeken en houden bij een groep	Een ander helpen
Sociaal initiatief	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kijkt anderen aan wanneer ze tegen hem praten ✓ Vraagt of de ander wil (mee)spelen ✓ Vraagt aandacht voor zichzelf, zijn spel of activiteit 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stelt andere kinderen vragen ✓ Nodigt andere kinderen uit deel te nemen aan zijn spel ✓ Maakt een afspraak over hoe, wat en wanneer ✓ Heeft een eigen inbreng tijdens gezamenlijke activiteiten ✓ Vraagt een leerling om samen een opdracht uit te voeren 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Begint met goedmaken 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stapt uit eigen beweging op anderen (groepje) af ✓ Vraagt om mee te mogen doen met het spel van anderen ✓ Laat merken dat hij mee wil doen met een activiteit ✓ Toont bewondering voor de vaardigheden en mogelijkheden van anderen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vraagt of hij kan helpen ✓ Helpt een ander zonder dat hier om gevraagd wordt
Sociale flexibiliteit		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Neemt een volgende rol aan in spel 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Past zich aan bij nieuwe situaties ✓ Kan met meerdere kinderen spelen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Helpt een ander als hij daarom vraagt
Sociale autonomie	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kiest zelf met wie hij speelt ✓ Houdt zich aan een afspraak ✓ Zegt nee als hij iets niet wil 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Komt een afspraak na ✓ Neemt een leidende rol aan in spel 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zegt duidelijk wat hij van de situatie vindt ✓ Uit zijn emoties zoals frustratie, boosheid of teleurstelling 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vertelt een idee (spel, activiteit) aan een groepje medeleerlingen ✓ Benoemt dat hij een andere keuze wil maken dan de ander 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Wil helpen</i>
impulsbeheersing	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Luistert naar de ander ✓ Accepteert het als de ander niet beschikbaar is ✓ Loopt weg als een ander onaardig tegen hem doet 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Onderdrukt eigen impulsen ten gunste van de samenwerking of opdracht 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Luistert naar de ander bij het oplossen van een ruzie 		
Inlevingsvermogen	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toont belangstelling voor de ander(en) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Helpt uit eigen initiatief bij het uitvoeren van een taak ✓ 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Luistert naar een medeleerling die vertelt dat hij iets anders vindt ✓ Zegt sorry 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Houdt rekening met wensen en gevoelens van anderen ✓ Kent de emoties en gevoelens van andere kinderen en kan die interpreteren 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Troost een ander

2.3 Ontwikkelingsniveau 6-8 jaar

	Sluiten en onderhouden van vriendschappen	Samenwerken en samenspelen	Omgaan met ruzies en conflicten	Aansluiting zoeken en houden bij een groep	Een ander helpen
Sociaal initiatief	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geeft uit zichzelf zijn mening 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stelt voor op een ander manier te werken 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Waarschuwt de leerkracht wanneer een ruzie van anderen uit de hand loopt ✓ Maakt een conflict of (dreigende) spanning bespreekbaar 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Doet moeite om bij de groep te horen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Helpt uit zichzelf een ander die hulp nodig heeft bij het uitvoeren van een taak ✓ Doet aan een ander voor hoe de taak gedaan moet worden
Sociale flexibiliteit	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Trekt zich terug als de ander met rust gelaten wil worden ✓ Durft een andere keuze te maken dan een vriend 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Gaat soms mee in de keuze van een ander ✓ Accepteert de inbreng van anderen in het spel 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Biedt zijn excuus aan (met steun van de begeleider)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Past zich aan bij nieuwe situaties</i> ✓ <i>Kan met meerdere kinderen spelen</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Accepteert het als een ander niet geholpen wil worden
Sociale autonomie	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Uit zijn mening ✓ Weet wat hij voelt en uit dat ✓ Zegt nee tegen een onredelijk verzoek 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Uit zijn emoties zoals blijdschap en teleurstellingen ✓ Kan een mening of voorkeur onderbouwen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zegt duidelijk stop ✓ Blijft bij zijn mening wanneer hij gezegd heeft dat hij iets niet wil ✓ Geeft aan wat hij de volgende keer anders wil doen 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kent eigenschappen van zichzelf ✓ Zegt nee tegen een onredelijk verzoek ✓ Durft een andere keuze te maken dan een dominant persoon in de klas 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Wil helpen</i>
impulsbeheersing	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Weet wanneer je iets vertelt en wanneer niet ✓ Kan een geheim bewaren ✓ Schat in wie beschikbaar is om contact mee te gaan maken ✓ Wacht op een goed moment om deel te nemen aan een activiteit 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Volgt de groepsregels 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Past manieren toe om rustig te blijven wanneer hij boos wordt 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kijkt wie beschikbaar is voor hij op iemand afstapt ✓ Wacht op een goed moment om deel te nemen aan een activiteit 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Helpt niet op momenten dat het niet gewenst is of niet mag

Inlevingsvermogen	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geeft een compliment over iets dat iemand goed kan 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Helpt uit eigen initiatief een ander die hulp nodig heeft bij het uitvoeren bij een taak ✓ Herkent de beperking van een ander bij het uitvoeren van een taak 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Luistert naar een medeleerling die vertelt dat hij iets anders voelt ✓ Kan begrijpen wat een ander niet leuk vindt omdat hij het zelf niet leuk vindt <p>Toont spijt en maakt het goed met de ander</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zegt aardige dingen tegen een ander 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Helpt een ander als hij merkt dat iets niet lukt ✓ Doet bewust iets aardigs voor een ander
-------------------	--	---	--	---	---

2.4

Ontwikkelingsniveau 8-10 jaar

	Sluiten en onderhouden van vriendschappen	Samenwerken en samenspelen	Omgaan met ruzies en conflicten	Aansluiting zoeken en houden bij een groep	Een ander helpen
Sociaal initiatief	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vraagt naar de mening/beleving van de ander 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geeft aanwijzingen aan iemand die iets niet goed doet 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Waarschuwt de leerkracht wanneer een ruzie van anderen uit de hand loopt</i> ✓ <i>Maakt een conflict of (dreigende) spanning bespreekbaar</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stelt zich voor aan onbekende leeftijdsgenoten 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geeft aanwijzingen aan iemand die iets niet goed doet ✓ Helpt uit zichzelf iemand die iets minder leuk moet doen
Sociale flexibiliteit	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Trekt zich terug als de ander met rust gelaten wil worden</i> <i>Durft een andere keuze te maken dan een vriend</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Overlegt over afspraken en regels ✓ Bedenkt oplossingen bij het veranderen van afspraken ✓ Legt zich neer bij een groepsbeslissing ✓ Sluit een compromis 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Verzint een oplossing bij ruzie ✓ Luistert naar een medeleerling die een oplossing geeft voor een ruzie 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Past zich aan bij nieuwe situaties</i> ✓ <i>Kan met meerdere kinderen spelen</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Accepteert het als een ander niet geholpen wil worden</i>
Sociale autonomie	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toont zich trouw aan (afpraak met) een ander 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Uit zijn emoties zoals blijdschap en teleurstellingen</i> ✓ <i>Kan een mening of voorkeur onderbouwen</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toont gevoelens van boosheid, verbaal en non-verbaal (niet slaan en schoppen) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geeft zijn mening over een onderwerp wanneer een meerderheid een andere mening heeft 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Blijft de ander helpen ook als er een leukere activiteit zich voordoet ✓ Geeft feedback op het werk of handelen van medeleerlingen ✓ Verliest zich niet in het bieden van hulp ✓ Waakt over eigen grenzen
impulsbeheersing	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Weet wanneer je iets vertelt en wanneer niet</i> ✓ <i>Kan een geheim bewaren</i> ✓ <i>Schat in wie beschikbaar is om contact mee te gaan maken</i> <i>Wacht op een goed moment om deel te nemen aan een activiteit</i> 	<p><i>Volgt de groepsregels</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Beheerst zich, als dit nodig is, wanneer hij boos is 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Kijkt wie beschikbaar is voor hij op iemand afstapt</i> <i>Wacht op een goed moment om deel te nemen aan een activiteit</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ <i>Helpt niet op momenten dat het niet gewenst is of niet mag</i>

Inlevingsvermogen	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Weet wat hij moet doen als je een geheim verklapt 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Geeft aanwijzingen aan iemand die het niet goed doet ✓ Helpt een ander om iets in te brengen in de groep 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toont begrip voor de gevoelens van een ander bij ruzie ✓ Weet welk gedrag bij de ander boosheid uitlokt 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Toont interesse als iemand iets vertelt 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Helpt uit zichzelf iemand die iets minder leuks moet doen ✓ Helpt een ander om iets in te brengen in de groep ✓ Troost een leerling die gepest wordt
-------------------	---	---	--	---	--

2.5 Ontwikkelingsniveau 10-12 jaar

	Sluiten en onderhouden van vriendschappen	Samenwerken en samenspelen	Omgaan met ruzies en conflicten	Aansluiting zoeken en houden bij een groep	Een ander helpen
Sociaal initiatief	✓ <i>Vraagt naar de mening/beleving van de ander</i>	✓ Spreekt een ander op een adequate manier aan als deze zich niet aan de afspraken houdt	✓ <i>Waarschuwt de leerkracht wanneer een ruzie van anderen uit de hand loopt</i> ✓ <i>Maakt een conflict of (dreigende) spanning bespreekbaar</i>	✓ Komt op voor een leerling die in groepsverband gepest wordt	✓ Kan de leerstof uitleggen aan een ander
Sociale flexibiliteit	✓ Maakt verschil in wie hij iets vertelt Merkt het wanneer een ander zich gekwetst voelt en stemt zijn gedrag hier op af	✓ Helpt medeleerlingen die hij minder aardig vindt wanneer dit gevraagd wordt ✓ Neemt bij het samenwerken aan een taak een volgende rol aan	✓ Onderhandelt met een medeleerling over een oplossing bij een ruzie ✓ Bedenkt een compromis	✓ Stelt het groepsbelang boven het eigen belang ✓ Neemt een volgende rol aan en houdt daarbij rekening met de wensen van zichzelf en anderen	✓ Helpt medeleerlingen die hij minder aardig vindt wanneer dit gevraagd wordt
Sociale autonomie	✓ Komt op voor zichzelf bij ongewenste aanrakingen of uitingen door dit te zeggen	✓ Kan eigen kenmerken en capaciteiten noemen bij het uitvoeren van een taak ✓ Neemt bij het samenwerken aan een taak een leidende rol aan	✓ Heeft een afwijkende mening	✓ Komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitingen door dit te zeggen ✓ Neemt een leidende rol aan en houdt daarbij rekening met de wensen van zichzelf en anderen	✓ Kent eigen mogelijkheden en beperkingen ✓ Geeft feedback op een prettige manier (bij iets negatiefs ook iets positiefs noemen)
impulsbeheersing	✓ Geeft de ander de ruimte om zijn eigen mening te vertellen over iets dat ze samen meegemaakt hebben	✓ Neemt kritiek in ontvangst zonder boos te worden Past gedrag aan na terechte kritiek van een medeleerling	✓ <i>Beheerst zich, als dit nodig is, wanneer hij boos is</i>	✓ <i>Kijkt wie beschikbaar is voor hij op iemand afstapt</i> <i>Wacht op een goed moment om deel te nemen aan een activiteit</i>	✓ <i>Helpt niet op momenten dat het niet gewenst is of niet mag</i>
Inlevingsvermogen	✓ Merkt het wanneer een ander zich gekwetst voelt ✓ Onderkent gevoelens van jaloezie	✓ Noemt capaciteiten en kenmerken van medeleerlingen	✓ <i>Toont begrip voor de gevoelens van een ander bij ruzie</i> ✓ <i>Weet welk gedrag bij de ander boosheid uitlokt</i>	✓ Heeft oog voor ieders kwaliteiten ✓ Voelt aan wat 'foute' grapjes zijn en stemt zijn gedrag hierop af	✓ Komt op voor een leerling die in groepsverband gepest wordt

Toelichting op pedagogische vaardigheden van Patterson

Naast de suggesties voor aanpak, wordt in de handelingssuggesties van Zien! een deel besteed aan het gedrag van leerkrachten: de pedagogische interventies. Dit onderdeel is in de handelingssuggesties opgenomen omdat je als leerkracht de leerlingen kunt stimuleren om bepaald gedrag te laten zien door je eigen leerkrachtvaardigheden hier op aan te passen. Dit betekent niet dat de leerkracht de oorzaak is van niet-sociaal gedrag bij leerlingen. Klassenmanagement gaat in de kern over vijf pedagogische vaardigheden die een leerkracht in evenwicht moet hanteren. Deze vijf vaardigheden van de Amerikaanse psycholoog Gerald R. Patterson biedt handvaten om een leerling te helpen pro-sociaal gedrag te vertonen.

In de afbeelding hiernaast staan de vijf pedagogische vaardigheden. Ze bestaan uit sturende en steunende functies, waarbij de sturende functies (1 en 2) gericht zijn op het voorkomen, verminderen of beheersbaar maken van ongewenst gedrag. De steunende functies (3, 4 en 5) werken preventief en zijn gericht op het stimuleren van de jongere tot pro-sociaal gedrag. Ze dragen bij aan een positief contact tussen leerkracht en leerling. Een combinatie van beide functies levert het beste effect.

Op de volgende bladzijdes staat een tabel waarin de pedagogische interventies uit de handelingssuggesties zijn samengevat. In de rijen staan de vijf pedagogische vaardigheden, in de kolommen de vijf Zien! vaardigheden (Sociaal Initiatief, Sociale Flexibiliteit, Sociale Autonomie, Impulsbeheersing en Inlevingsvermogen).

Pedagogische vaardigheden

1. Leiding geven en grenzen stellen
2. Monitoring – balanceren tussen ruimtenemen en ruimtegeven
3. Positieve betrokkenheid tonen
4. Positieve bekrachtiging geven
5. Leren problemen oplossen

Tabel met sociale vaardigheden en pedagogische interventies.

Sociale v.	Sociaal Initiatief	Sociale Flexibiliteit	Sociale Autonomie	Impuls-beheersing	Inlevings-vermogen
Pedag. i. Leiding geven en grenzen stellen				<u>WEL:</u> - duidelijke kaders en structuur bieden. - duidelijke afspraken en klassenregels. - gedrag bespreekbaar maken (bv. hoe je goed samenwerkt of contact maakt). - consequent en voorspelbaar in toepassen regels - gebruik hulpmiddelen (stoplicht op oranje = elkaar helpen, een plaats om af te koelen bij ruzie, time-out kaart). <u>NIET:</u> - leerlingen de leiding laten nemen - verwachten dat de leerlingen uit zichzelf weten wat de regels zijn.	
Monitoren: balanceren tussen ruimte-nemen en ruimte-geven	<u>WEL:</u> - ruimtegevend gedrag laten zien (SI = ruimtenemend). - leerlingen de kans geven om zelf contact te maken, of ruzie op te lossen. - momenten creëren, bijvoorbeeld: leerlingen zelf groepjes, of de manier van verwerking laten kiezen. - ruimte nemen en modeling wanneer het leerlingen zelf niet lukt. <u>NIET:</u>	<u>WEL:</u> - momenten creëren en ruimte geven door niet meteen zelf in te grijpen. - binnen de activiteiten enige mate van vrijheid inbrengen. - bespreekbaar maken van dingen, bijvoorbeeld dat niet iedereen altijd zijn zin kan krijgen. - verantwoordelijkheid zoveel mogelijk bij de leerlingen leggen. - bewust zijn dat veel gedrag uit het zicht gebeurt.	<u>WEL:</u> - ruimtegevend gedrag laten zien (SA = ruimtenemend). - leerlingen de kans geven om zelf te laten kiezen of zijn mening te uiten. - momenten creëren, bijvoorbeeld: inzetten coöperatieve werkvormen of discussie voeren. - ruimte nemen en modeling wanneer het leerlingen zelf niet lukt. <u>NIET:</u>		<u>WEL:</u> - ruimte geven om inlevingsvermogen te laten zien. - overzicht houden. - ingrijpen wanneer er geen inlevings-vermogen wordt getoond. - benoemen wat je ziet, leerlingen ruimte geven om zelf verder in te vullen. - na het gedrag een aantal keer voorgedaan te hebben, de leerlingen meer ruimte geven om het zelf te laten zien.

	<ul style="list-style-type: none"> - ideeën van leerlingen meteen afkeuren. - alles open laten (er zal enige mate van structuur moeten zijn, anders 'verdrinken' de leerlingen) 		<ul style="list-style-type: none"> - woorden in de mond leggen van leerlingen, 'vind je het leuk?' 		<ul style="list-style-type: none"> - situaties creëren om te oefenen (bv. elkaar feedback geven op het gemaakte werk)
Positieve betrokkenheid tonen	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - inzetten op een veilige sfeer in de klas. - interesse tonen in individuele leerlingen. - informele gesprekken houden. - positieve verwachtingen uiten. - uitnodigende situaties creëren. - zelfvertrouwen bij leerlingen vergroten. 	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - zorgen voor een veilige omgeving, met een goede sfeer waarbij iedereen erbij hoort. - respecteer en toon interesse in individuele leerlingen. - wees een rolmodel. Leerlingen gaan jouw gedrag overnemen. 	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - zelfvertrouwen stimuleren (pas dan gaat hij zijn mening belangrijk genoeg vinden om hem te uiten). - werken aan een positief zelfbeeld. - contact leggen met individuele leerlingen en interesse tonen in hun meningen. - uitnodigende situaties creëren. 		
Positieve bekrachtiging geven		<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - positieve feedback geven, om het gedrag te bevestigen. - specifieke complimenten geven door het goede gedrag te benoemen. - begin klein: goede intenties belonen, in de hoop dat leerlingen de volgende keer een stapje verder durven te gaan. 	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - veel complimenten geven. - zelfs de kleinste vooruitgang benoemen. - opbouwende feedback geven, zodat de leerlingen leren wat beter kan. <p><u>NIET:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - de nadruk leggen op wat nog niet goed gaat (tegenover 1 negatieve moeten minstens 5 positieve opmerkingen staan). - alleen maar positieve dingen zeggen (hierdoor worden leerlingen niet beter). 	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - geduld hebben - veel bevestiging geven over dingen die goed gaan - meteen reageren - directe, specifieke feedback geven - kleine en concrete doelen - feedback over kleine veranderingen - succeservaringen laten behalen / benoemen <p><u>NIET:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - feedback geven als 'goed gedaan'. - verwachten dat het gedrag na een week veranderd is. 	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - voorbeeldgedrag. - complimenten geven wanneer je inlevingsvermogen ziet. - de kleinste dingen benoemen, ook goede intenties. <p><u>NIET:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - complimenten geven die je niet meent (geforceerd) - alleen de leerlingen die het altijd goed doen, complimenten geven.

<p>Leren problemen oplossen</p>	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - voorbeeldgedrag laten zien. - verwachtingen duidelijk bespreken. - eventueel stappenplannen gebruiken - leerlingen steeds meer verantwoordelijkheid geven. <p><u>NIET:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - de problemen voor de leerlingen oplossen. 	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - wees een rolmodel. - gebruik stappenplannen: bijvoorbeeld welke stappen je doorloopt bij het oplossen van ruzies en conflicten. - help leerlingen groeien naar zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Pas je aan aan het tempo van de leerlingen. - hanteer vaste routines. Dit zorgt voor veiligheid en voorspelbaarheid. - bespreek moeilijke situaties voor en na. - neem kleine en overzichtelijke stappen. 	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - gestructureerde aanpak bieden, deze consequent hanteren. Bijvoorbeeld het gebruik 'stop, hou op!'. 	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - gebruik een stappenplan of ander hulpmiddel (bv. Tel tot 10). - duidelijke regels bij het uitpraten van een conflict (om de beurt praten en luisteren naar elkaar). - geef de leerlingen eigen verantwoordelijkheid <p><u>NIET:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - het de leerlingen zelf laten oplossen, zonder begeleiding van de leerkracht. 	<p><u>WEL:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - voorbeeldgedrag. Benoem hoe je het aanpakt. - Maak leerlingen alert op gedachten en gevoelens van een ander. - vaste routines hanteren. - eventueel sturend optreden, bijvoorbeeld met behulp van het GGGG-model
--	--	---	---	---	--